

RESTAURAREA CETĂȚII NEAMȚ

Arh. ȘTEFAN BALȘ

Cetatea ce vă este prezentată aici ca exemplu în cadrul acțiunii de conservare și punere în valoare a monumentelor istorice din România face parte din categoria acelor edificii în stare de ruină unde nu mai poate fi vorba de o „reanimare” în sensul unei noi folosințe practice, ci de valorificarea „romantică” a unor ziduri consolidate în formele lor fragmentare și numai parțial amenajate în scopul vizitării lor de către turiști.

Este vorba de Cetatea Neamț a cărei restaurare întreprinsă de Direcția monumentelor istorice va fi terminată în cursul acestui an.

Situată în Moldova, în zona muntoasă estică a Carpaților, înălțată pe un vîrf de deal desprins din masive împădurite, ea domină largul orizont deschis spre vale, conferind peisajului acea notă de pitoresc atît de atrăgătoare atunci cînd se găsește legată de istoria trecutului acelor locuri.

Cetatea, datată prin recente cercetări arheologice la sfîrșitul veacului al XIV-lea, cuprindea, în faza inițială, o incintă de formă dreptunghiulară întărită la colțuri cu turnuri interioare. Ulterior suprainălțată, în vremea voievodului Ștefan cel Mare, a primit ca adaos o terasă cu bastioane semicirculare construită peste vechiul șanț de apărare, prevăzută cu un viaduct de acces pe picioare de zid.

Binecunoscută în istoria Moldovei, ea se poate mindri cu rezistența opusă lui Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, care a trebuit să ridice asediul fără a o putea supune.

Demantelată în decursul veacurilor XVII și XVIII la repetatele insistențe ale turcilor, cetatea a fost în final părăsită, ajungînd la începutul veacului nostru sub formă de ruină, cu zidurile terasei și bastioanelor precum și cu pilele podului prăbușite și ascunse de dărămături și de bălăriile crescute deasupra.

Ținînd seama de importanța sa istorică și de renumele ei intrat în legendă, ea a fost trecută în planul de restaurări al Direcției monumentelor istorice.

*

În legătură cu tema acestei întruniri* vom arăta felul în care s-a procedat în opera de restaurare, prezentăm atît documentația preliminară, cît și completările survenite ulterior în cursul lucrărilor de execuție. Pentru întocmirea proiectului necesar, prezentat în discuția Comisiei de avizare de specialitate spre a fi hotărîtă calea de urmat pentru punerea în valoare a cetății, au fost cercetate în primul rînd acele date ce puteau procura informații asupra părților superioare ale construcției, între timp dispărute. Dar nici izvoarele istorice publicate, din păcate foarte succinte, printre care cităm unele știri ale asediului din veacul al XV-lea, consemnate de secretarul lui Mahomed al II-lea, italianul Angioello, precum și o descriere sumară a episcopului catolic Bandini, în urma vizitării cetății în veacul al XVII-lea, nici documentația ilustrată, care nu ne înfățișează decît imagini din veacul al XIX-lea, în formele ruinate actuale, nu ne-au putut fi de folos.

Din această cauză, calea reconstituirilor fiind închisă din lipsa datelor precise necesare, concluziile Comisiei de avizare au fost următoarele:

- Menținerea și consolidarea monumentului în stare de ruină, fără reconstituirea părților dispărute.

- Admiterea unor lucrări noi socotite necesare vizitării în bune condițiuni a cetății, care să poarte însă pecetea epocii noastre.

Această ultimă recomandare, atît de des pretinsă în opera de restaurare, a fost desigur aceea care a dat mai mult de lucru restauratorului, preocupat să nu introducă, prin elementele noi folosite, o notă de distonanță exagerată, tulburînd în mod neplăcut ambianța de caracter evocator a zidurilor vechi, patinate de vreme.

În întocmirea proiectului au fost desigur consultate cu folos rapoartele asupra lucrărilor de degajare a interiorului incintei, întreprinse mai în urmă cu cîțiva ani, precum

și cercetările efectuate ulterior de către Institutul de arheologie care, prin studierea stratigrafiei secțiunilor, a putut determina succesiunea diferitelor etape de construcție cît și vechile nivele de călcare. Folositoare, de asemenea, a fost și relevarea ruinelor de către studenții Institutului de arhitectură în cadrul campaniei anuale de relevare de monumente istorice.

Pe baza proiectului preliminar și a recomandărilor primite, s-a trecut apoi la faza de execuție. După cum era de așteptat, lucrările de degajare masivă a dărîmăturilor, mecanizarea mijloacelor de transport a materialelor prin funicular, ridicarea schelelor pînă la locurile cele mai puțin accesibile, făcînd astfel posibilă examinarea amănunțită a urmelor păstrate, au acumulat o serie de elemente noi care au contribuit la obținerea acelor rezultate neașteptate, ce produc adeseori atîta satisfacție în meseria restauratorului.

Vom cita printre cele mai importante, descoperirea și precizarea formelor crenelurilor încoronînd turnurile incintei, din care cele dinspre partea vulnerabilă spre deal erau largi, destinate bombardelor, iar cele dinspre prăpastie erau înguste, pentru pușcașii individuali. Amintim, de asemenea, interesantul tip de creneluri aflate la terasa cu bastioane care erau, de fapt, ferestre înguste semicirculare, alcătuite din blocuri mari de piatră de talie, înglobate în zidărie.

Dar aportul cel mai important al noilor descoperiri a fost dat de apariția, sub dărîmăturile căzute, a părții inferioare a curtinelor și bastioanelor terasei, pe o înălțime de aproape 7 m, în perfectă stare de conservare. Adăugînd la aceasta refacerea paramentului părților superioare dislocate de rădăcinile arbuștilor, zidurile și-au recîștigat în mare parte aspectul lor masiv și impunător, făcîndu-ne astfel să înțelegem mai bine rezistența opusă trupelor încercate ale sultanului Mahomed.

Alături de valorificarea tuturor acestor descoperiri au fost introduse în acțiunea de restaurare și elementele noi necesare circuitului de vizitare. În primul rînd, cetatea devenind inaccesibilă prin săpăturile și degajările făcute, s-a pus problema unui acces nou care, în mod firesc, nu putea fi decît cel inițial dispărut. În acest scop, pilele vechiului pod au fost refăcute cu vechiul material recuperat din dărîmături. Superstructura de lemn însă, în lipsa oricărei urme care să-i poată măcar sugera înfățișarea, a primit o structură modernă din grinzi de beton armat, cu podină din grinzi de stejar, destinată pietonilor, marcînd astfel în mod vădit lipsa vreunei preocupări de reconstituire. În același fel s-a procedat și cu puntea ridicătoare a turnului de intrare în incintă, unde, cu toate indiciile arătînd o punte basculantă cu contragreutăți, coborînd în șanțurile anume prevăzute în pragul porții, nu s-a putut găsi nici o lămurire asupra mecanismului de pîrghii și lanțuri necesare funcționării. Vizitarea diferitelor puncte interesante, dar greu accesibile a fost asigurată prin scări diferite, unele metalice – în locurile mai ascunse –, celelalte din trepte de piatră masivă pe suporturi de beton armat.

În sfîrșit, în scopuri pur turistice, s-a amenajat o terasă-belvedere pe latura dinspre vale, ce atrage vizitatorii spre minunata priveliște ce se deschide pînă departe spre cîmpie și spre munții îndepărtați.

Prin lucrările realizate, principalul scop al restaurării, urmărind menținerea vechilor ziduri în formele lor păstrate pînă astăzi, a fost îndeplinit. Acestui fapt pozitiv i se mai pot adăuga, pe de o parte, îmbogățirea cunoștințelor specialiștilor prin detaliile de arhitectură militară necunoscute, descoperite pe parcurs, cît și, pe de altă parte, aportul educativ obținut prin înlesnirea vizitării cetății, cercetată acum în excursii organizate, de generațiile tinere, venite să cunoască la fața locului, o pagină din istoria poporului nostru.

În încheiere, ținînd seama că acțiunea de salvare de la dispariție, de punere în valoare și de reintegrare într-un fel sau într-altul a vechilor cetăți în circuitul vieții de astăzi, formează obiectul preocupărilor instituției „I.B.I.” (Internationale Burgen-Institut), considerăm că lucrările efectuate la Cetatea Neamț se înscriu în cadrul acestor cerințe și ca atare meritau a fi aduse la cunoștința dumneavoastră.

* Textul reprezintă comunicarea prezentată de autor la sesiunea Consiliului științific al Institutului Internațional al Castelelor Istorice (I.B.I.), care a avut loc la Budapesta la 22 septembrie 1970.